

HRVATSKA KNJIŽEVNOST PREMA EVROPSKIM
KNJIŽEVNOSTIMA OD NARODNOG PREPORODA
K NAŠIM DANIMA

LIBER, Izdanja Instituta za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, uredili Aleksandar Flaker i Krunoslav Pranjić, Zagreb 1970, str. 584

JOSIP BRATULIĆ

Rad Instituta za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu ogleda se najbolje u izdanjima izdavačkog zavoda »Liber«. Osim časopisa »Croatica« ovaj novi izdavački zavod izdaje reprint izdanja kojih u hrvatskoj sredini, osim rijetkih izdanja Jugoslavenske akademije (*Judita, Planine, Ribanje*) nije bilo. »Liber« izdaje i samostalna znanstvena djela kao što je opsežan zbornik komparatističkih radova o hrvatskoj književnosti: »Hrvatska književnost prema evropskim književnostima«.

U podnaslovu stoji *Od preporoda k našim danima*, premda je, zapravo, prvim člankom ovaj zbornik vezan s počecima književnog stvaranja na našem jeziku.

U *Uvodu* urednici izvješćuju da je knjiga nastala 1966. god. »kao plod dogovorena i planiranoga rada na problemima odnosa hrvatske književnosti prema drugim evropskim književnostima od narodnog preporoda k našim danima«. Držali su se načela da »hrvatskome komparatisti ne bi smjelo biti toliko važno kakve je koji strani pisac ostavio tragove u djelima hrvatskih književnika [...], koliko kakve je hrvatska književnost slijedeći tokove evropske književnosti, ispoljavala osebnosti«. Svi su autori težili prema zacrtanom cilju, ali se on nije svagdje jednako ostvario ni s obzirom na obrađivanu materiju ni s obzirom na metodološki postupak.

* *Nakon referata Aleksandra Flakera autorecenzentskog – uredničkog obrazloživši koncepciju i motive Zbornika i izloživši viziju potrebnih projekata Instituta, tekst Josipa Bratulića, na Simpoziju nečitan jeste kritička recenzija koja informira o potpunom sadržaju Zbornika i korisno uvodi u ostale referate koreferate i diskusiju. (Nap. uredništva)*

Knjiga je podijeljena u pet odjeljaka, u kojima se, uglavnom, poštuje vremenski okvir književnih zbivanja i kružni interesi oko pojedinih pisaca (Matoš, Krleža). Ovaj zbornik ima, osim toga, dva uvoda i opsežno kazalo imena.

O problematici kojoj je zbornik posvećen govori uvodni članak A. Flakera *Hrvatska književnost unutar evropskih književnosti u devetnaestom i dvadesetom stoljeću* (7–15) u kojem se rezimiraju rezultati hrvatske komparatistike u posljednje doba, a upravo je ovaj zbornik najkrupniji doprinos tom i takvom nastojanju za osvjetljavanjem osjetljive građe odnosa, suodnosa i tokova književnosti.

Članak I. Slamniga *Hrvatska književnost prije preporoda kao organski dio evropskog književnog kretanja* (19–49) zapravo je pretpovijest problematike kojoj je posvećen zbornik. Dopreporodno razdoblje zastupano je, naime, samo ovim odličnim radom. Slamnig ponajprije govori o rađanju književnoga hrvatskog jezika dovodeći ga u vezu s metaforikom vlastitih imena u akvilejskom evanđelistaru (9–10 st.), iako je taj evanđelistar preškrtno dokumenat da bi se iz njegovih pripisaka mogla nazrijeti slika nekih jezičnih mogućnosti. Ovo vezivanje za tako rani spomenik služi autoru, zapravo, samo kao uvođenje u složenu i vrlo živu problematiku metaforike u povijesti naše književnosti, a metaforika je ona organska i čvrsta veza hrvatske najstarije književnosti s evropskom (kako je to općenito prihvaćeno nakon Curtiusove knjige, koja je pokazala suodnose i veze među evropskim srednjovjekovnim književnostima). Slamnig se i ovdje upušta u raspravljanje o versifikaciji, tumačeći različite osobine naše metrike u sklopu evropske tradicije, i ta su razmatranja bez sumnje interesantna, ali često i previše smjela, te je npr. teško povjerovati u neki jači utjecaj trubadura na početke naše lirike, kako to u više svojih radova, pa i ovdje, hoće autor. Nakon prikaza lirike, religiozne poeme, ekloge, pastirskog romana, bukoličkog igrokaza i plautovske komedije, a zatim epike, autor za svaku ovu vrstu stvaranja na našem prostoru utvrđuje i evropski okvir, pokazujući da smo u književnom životu slijedili osnovne tokove evropske književnosti. Slamnigova je studija i problematski i metodološki vjerojatno među najinteresantnijima u ovom zborniku, iako su neke autorove tvrdnje još preuranjene.

Radnja M. Gavrin *Pjesništvo narodnog preporoda u odnosu na njemačko i austrijsko pjesništvo* (51–119) oslanja se na autoričinu disertaciju; radnja je vrlo informativna za povijest književnih veza njemačko-hrvatskih. Upada u oči kako kod nas nisu prevedeni pjesnici velikog formata i nesumnjive kvalitete, nego oni koji su našim prilikama imali što reći. Pjesme su prekrajanje za naše domaće prilike i neprilike, i u njima se ogledaju tadašnji hrvatski politički i društveni problemi. Autorica detaljno ispituje pjesnički opus naših preporoditelja u odnosu na njemačku književnost (Lj. Gaj, D. Rakovac, Lj. Vukotinić,

D. Demeter, A. Nemčić, I. Kukuljević, M. Bogović, A. Mihanović, S. Vraz, P. Preradović). Autorica je svestrano analizirala pjesme u novom ruhu (ovakva analiza nije ni laka ni jednostavna!): metričku formu, ugođaj, vlastita imena lica i domaću toponimiku.

J. Wierzbicki u radnji *Književnost ilirizma u odnosu prema zapadnoslavenskim književnostima* (121–133) promatra utjecaje češke i poljske književnosti na prvu generaciju ilirskih pjesnika. Poseban su problem u toj problematici Mickiewiczove *Knjige poljskoga naroda i hodočašća*: ovo je djelo svojim stilskim uzorkom bilo model za neka domaća nastojanja i ostvarenja, ali ne toliko revolucionarnom nadahnutošću koliko prosvjetiteljskom notom. U prihvaćanju zapadnoslavenskih književnosti postoji opozicija Kollar–Mickiewicz: prvi kao predstavnik prosvjetiteljsko-klasicističke formacije, drugi kao inspirator umjetničke i idejne konfrontacije romantizma. »Bez obzira na genetičku uvjetovanost, važna [je] činjenica pojave analognih idejnih i umjetničkih formacija u češkoj, poljskoj i hrvatskoj književnosti« (126) zaključuje autor.

Lj. Sekulić u radnji *Književna tradicija u novelistici Mirka Bogovića – Pristup proučavanju hrvatske pripovjedačke proze 19. stoljeća* (135–147), nasuprot Barčevoj tvrdnji da u djelima M. Bogovića »nema trajne umjetničke vrijednosti« postavlja tezu da »usprkos svim stilskim neskladnostima koje su proistekle iz mehaničkog preuzimanja tradiranih stilskih postupaka, ne bi trebalo Bogovićevu prozu svrstati u trivijalnu književnost, jer je izrasla iz goruće društvene problematike. Iz povijesne distance [...] ta će proza djelovati više kao umjetnički nedostatna i neuvjerljiva negoli trivijalna« (146–7).

Drugi odjeljak zbornika sadrži dva članka. Z. Škreb u studiji *Šenoa i njegovo doba prema njemačkoj književnosti (1860–1881)* (151–174) prati minuciozno cjelokupnu problematiku: njemački jezik je potpuno prevladao građanstvom, protiv takvog se stanja bore pisci, ili ga čak izruguju (Šenoa u *Zagrebuljama*), njemačka književna riječ u našim građanskim krugovima »slabo danas poznata i malo istražena« zapravo je trećorazredna trivijalna književnost toga doba. *Časopisi* su sebi postavili u zadatak »da na području kulture i književnosti probiju prozor u nenjemački kulturni svijet i da pomalo zastru prozor na njemačku stranu« (157). *Kazališnu problematiku* autor promatra u okviru borbe za domaći stih jer su prijevodi za kazalište tražili definirani i ujednačeni dramski stih. Oko 1870. god. izvojevane su dvije bitke: »bitka oko opravdanosti 'jamba' u hrvatskom stihu i bitka oko naglašena sloga kao osnove hrvatskoga metra. I jedna i druga bitka svjedoče o živoj prisutnosti njemačke književne prakse u hrvatskoj književnosti« (164). U poglavlju o *hrvatskoj pjesmi* Škreb istražuje proboj Heineove lirike među hrvatske prijevode, a u poglavlju o *hrvatskoj pripovijetki* iznosi problematiku proznog utjecaja njemačkih pisaca na hrvatsku književnost, a gdje je kao uzor »mogla poslužiti tek trivijalna njemačka epska književnost drugog i trećeg reda«. Njemački je utjecaj u *kritici* jači i značajniji (Šenoa, Marković).

Radnja M. Sertić *Stilske osobine hrvatskog historijskog romana (175–255)* opširna je studija koja se uvodom nadovezuje na razvoj historijskog romana u Evropi, na njegovu tipologiju i stilske karakteristike (trivijalni i povijesni roman). Počeci novije prozne fikcije kod nas jesu historijske novele, premda počeci našeg historijskog romana sežu u srednji vijek (*Aleksandrida, Rumanac trojski*). Za novo razdoblje historijske proze važne su četrdesete godine 19. st. kad pišu M. Bogović, J. Tombor, I. Filipović, I. Kukuljević i drugi. Svi ovi pisci pišu u prosvjetiteljskom duhu »da preko svojih djela pouče čitaoca« (190). Počeci hrvatskog historijskog romana vezani su uz ime Augusta Šenoe koji »kao i svaki značajni pisac stoji u velikoj mjeri iznad svoje povijesne i književne epohe. [...] Šenoa je originalan pisac koji je znao stvoriti svoj lični stil i način obrade svoje građe, a svojim je historijskim romanima dao specifičnu notu i atmosferu svog zavičaja«, a »s predstavnicima povijesnog romana u Njemačkoj [...] nije imao ništa zajedničko« (208). U ovom vrlo vrijednom radu autorica prati povijesni roman nakon Šenoe, preko J. E. Tomića kojega autorica pokušava unatoč lošim ocjenama književnih historičara, prevrednovati jer »uza sve prigovore, Tomić pripada među dobre pisce hrvatskog povijesnog romana [...]. Slabiji od Šenoe, Tomić je ipak originalan pisac, a ne samo Šenoin epigon« (221). Jednako tako autorica s uspjehom ulazi u problematiku Kumičićevih povijesnih romana, u kojima su »fabule isprepletene motivima viteško-pustolovnog romana, sentimentalnog romana, gotskog romana, pa i pikaresknog romana« (221). Karakterizacija Kumičićeva pisanja, isticanje i pronalaženje piščeva postupka u strukturiranju fabule pomiče znanje o Kumičiću kao romanopiscu, pa je i ovo vrijedan prilog u vrednovanju ovog pisca, kao što je to slučaj i s posve zaboravljenim Hinkom Davilom, koji je »po svom stilu [...] povijesnih romana najbliži Šenoi«, iako »s oskudnijom motivikom, ograničenijim stilskim sredstvima i manjim rasponom u prikazu života« (233). Autorica prikazuje i druge pisce historijskih romana (M. Vodopić, Vj. Novak, J. Truhelka, M. Mayer), a svoje mjesto u prikazu dobili su i pisci tzv. senzacionalno-zabavnog smjera, kao što su Đuro i Velimir Deželić, Higin Dragošić i Marija Jurić-Zagorka. Hrvatski historijski roman u 20. st. autorica prati od K. Š. Đalskoga, koji je unio »novu notu u naš povijesni roman«, a imao je uspjeha u domeni realističkog društvenog romana iz bliže prošlosti. Romani M. Cihlara-Nehajeva zapravo su romansirane biografije, a po svom žanru Nehajev je u tokovima suvremenih strujanja. Njegovi likovi su psihološki portreti. Nasuprot osamljenosti i izoliranosti »koju oblikuje suvremena evropska književnost«, kod Nehajeva »postoje i apsolutne etičke vrednote [...], njegov svijet nije dezintegriran« (252).

Treći odjeljak rasprava donosi nekoliko komparatističkih radova, zaokruženih i vrlo interesantnih. Flakerov članak *Prijevod i ruski roman 1836–1892* (259–280) obrađuje uglavnom prozni rad (uz prijevode iz poezije, naravno) i utjecaj, vrlo izrazit, ruskih pi-

saca na stvaranje na hrvatskom jeziku. Zatim slijedi radnja J. Tomića *Kumičić i Zola* (281–291), nove spoznaje donosi prilog, također A. Flakera, *Osebnost hrvatskog književnopovijesnog procesa XIX stoljeća (u svjetlu Kovačičeva romana 'U registraturi')* (293–311), u kojem autor pokazuje da je »nakon mnogih pokušaja građenja jezika hrvatske književnosti na osnovama hrvatskosrpske usmene predaje [...] Kovačić riješio pitanje perspektiva kasnijeg razvitka jezika hrvatske književnosti s osloncem na hrvatsko pučko govorenje i anticipirao tako mnoge stilske pojave u modernoj književnosti« (310), a »svojom destrukturizacijom književnih postupaka i naglašenom barbarizacijom stila [...] otvorio nove stranice moderne hrvatske književnosti - možda upravo one najosebujnije« (311). Jednom od najslabije obrađenih razdoblja hrvatske književnosti - realizmu - posvećen je članak G. Vidan *Bistvo realizma kod Josipa Draženovića* (313–342), koji daje neka nova tumačenja i nudi neke nove vidike. S istančanim osjećajem za mjeru autorica je pristupila ovom piscu koji je »blizak artizmu«, ali nije »ni socijalni kritičar, ni angažirani pisac«.

Četvrti odjeljak zbornika govori većim dijelom o Matošu. N. Košutić-Brozović u radnji *Evropski okviri hrvatske Moderne* (345–363) istražuje »zaokret prema Evropi«, koji je kao i deviza o slobodi umjetničkog stvaranja u doba Moderne i ostvaren. Autorica ispituje ulogu pojedinih stranih književnosti na naše otvaranje prema Evropi: jednako su tako važne slavenske kao i zapadnoevropske velike književnosti, ali je vidljiv utjecaj i tzv. malih književnosti, kao što je npr. belgijska i skandinavski, dok je - naročito nakon Matoševa povratka iz Pariza - njemačkoaustrijska književnost svjesno prevladana.

Radom J. Tomića *A. G. Matoš i francuska književnost* (365–379) započinje serija članaka o Matošu. Tomić pokazuje razvoj Matoševih estetskih koncepcija: »Matoš je stvorio svoju estetiku na bazi francuskih probranih pisaca i pjesnika i na njihovim djelima izgradio svoj književni ukus« (369), te tako Matoš »nije izdigao samo književnu kritiku do evropske razine, nego jednako i hrvatsku književnu prozu i poeziju« (379). Drugi je članak o Matošu iz pera V. Žmegača *Matoš i njemačka književnost* (381–391), u kojem autor istražuje Matošev interes za njemačku književnost. Taj interes nije bio opterećen nikakvim socijalnim ili nacionalnim motivima, jer je Matoš književnost promatrao isključivo s estetskim mjerilima, pa kod njega »njemačka komponenta skoro i ne zaostaje za francuskom« (383). Autor posebno ističe Matoševe njemačke ljubimce: Heinea, Nietzschea i Goethea.

U posljednjem članku ovoga odjeljka S. Bašić piše o Matošu prema Edgaru Allanu Poeu (393–412), kojega je Matoš neobično cijenio, smatrao ga čak svojim učiteljem, njih »ne povezuje samo sličnost sudbine i temperamenta«, obojica su, naime, »imali zajedničkih crta i kao kritičari i umjetnici« (403), iako Poeov utjecaj traje »s dobom traženja visokog i simboličkog stila« u Matoševu pripovjedačkom opusu, tj. u ranijim djelima. Kritik Poe ostaje u Matoševu opusu do kraja prisutan.

Peti odjeljak posvećen je književnosti dvadesetog stoljeća, gdje se najveći broj rasprava bavi djelom M. Krleže. V. Žmegač piše *O poetici ekspresionističke faze u hrvatskoj književnosti* (415–430), gdje se uglavnom obrađuje poetika M. Krleže i A. B. Simića. J. Tomić piše članak *Tin Ujević i francuska književnost* (431–446), pun dobrih informacija, većim dijelom od samoga Ujevića, premda je Ujević sa sebe otklanjao bilo kakve utjecaje sa strane. I. Slamnig u članku *Strindbergov »neonaturalizam« i Krležine Legende* (447–460) pokazuje srodnost u književnom postupku Krleže i Strindberga, iako je u tom kompariranju »teško doći do organskog završetka«, a »postoji, konačno, uočljiva sličnost u temperamentu i volumenu između Krleže i Strindberga«. Treba, međutim, naglasiti da Krležu od Šveda odvaja »angažiranost u socijalnim problemima i ustrajna, svjesna opredjeljenost za aktualnu domovinsku sudbinu« (460).

Veoma je vrijedan zaokružen rad I. Vidana *Ciklus o Glembajevima u svom evropskom kontekstu* (461–539), u kojem autor prati velik broj cikličkih romana i drama i društvene problematike kojima su ovi ciklusi zaokupljeni i ocjenjuje književnoestetske i književnopovijesne domete pojedinih djela u evropskim književnostima. Autor prati Krležine drame i prozu o Glembajevima, pokazuje analogije, šavove između jedne i druge književne vrste (proze-drame), te ulazi u podrobnije analize i analogije i vezujući sve to u evropski kontekst književnosti.

Posljednji članak o Krleži i ujedno posljednji prilog u zborniku jest komparatistički tekst Z. Malića *U krugu Balada Petrice Kerempuha – Krleža i Bagricki* (541–566). Kod obojice pjesnika autor pronalazi izopoetizme, iako »sve usporedbe [...] između Krležinih *Balada* i poezije Bagrickog ostaju u sferi negenetičkih konvergencija, dakle ne na razini srodstva, već srodnosti« (542).

Zbornik komparatističkih radova *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima* ispunili su svojim radovima asistenti, docenti, predavači i profesori Hrvatskoga sveučilišta kojima hrvatska književnost nije struka kojom se prvenstveno bave; među autorima nema ni jednoga kroatista u pravom smislu riječi. Bogata i vrijedna građa i rezultati podrobnoga istraživanja i udubljavaanja u tokove hrvatske književnosti kako je vide nekroatisti daje ovom zborniku radova posebno obilježje i posebnu težinu zaključaka. Nadati se je da ovo nije posljednji, već prvi zbornik takve vrste kod nas.